

VÁSÁRHELY UTCANEVEI

(Történeti áttekintés)

DÖMÖTÖR JÁNOS

(Hódmezővásárhely, Tornyai János Múzeum)

A szűkebb-tágabb közösségek, így egy város is különböző módon őrzik múltjukat: kövekben, iratokban, szokásokban, színhagyományban és többek között utcanevekben is. Ez utóbbiak azonban nemcsak a múltat őrzik, hanem a jelent is mutatják. Vallanak arról, hogy a közösség mennyire tiszteli a saját múltját, pontosabban, mit érez magáénak abból, hogyan reagál a jelenre, kik azok, akiket érdemesnek tartott e módon megörökíteni a politika, az irodalom és a művészet képviselői, alkotói közül. Politikai állásfoglalás, helyi értékek iránti tisztelet, sőt izlésbeli orientáció vagy közöny egyaránt tükröződik az utcanevekben. Ezen túl egy közösség tagjait, a város lakóit gyakran az is közelebbről érdekli, hogy kikről elnevezett utcában lakik, és hogy a bekövetkezett változásokat mi tette szükségessé. Az utcanevekben társadalmi, történelmi változások tükröződnek, és egy adott kor képe is kirajzolódik. Az utcanevek vizsgálatának, nyomunkövetésének helytörténeti jelentősége tehát kétségtelen.

Bizonyos országos történeti-politikai térkép felvázolására is alkalmas, például a városok, községek főterei nevének vizsgálata. (A forradalmi, 48-as szellemű Tiszántúlon szinte kivétel nélkül Kossuthról neveztek el a főteret vagy a főutcát. A Dunántúlon ugyanilyen fontos terek, utcák Széchenyi nevét viselik).

Indokolt és érdemes tehát egy lehető teljes és minden változást érintő áttekintésben foglalkozni utcaneveinkkel. Vizsgálódásunk tárgya a Tiszántúl déli részén, a Tisza-Maros szögben fekvő 53 ezer lakosú Hódmezővásárhely. Évszázados fejlődése az alföldi mezővárosokéra jellemző. A felszabadulás után iparosodik. Jelentős 48-as, Kossuth- és agrárszocialista hagyomány élt a városban.

Forrásként a Városi Levéltár iratanyaga szolgált legbővebben, de az azonosítás szempontjából nagy hasznát vettem a térképeknek, és kiegészítésként a hírlapok anyaga, továbbá néhány visszaemlékezés is hasznos segítséget nyújtott. A Városi Levéltár anyagában a kutatást két tényező nehezítette: az egyik az, hogy az anyag nem teljes. Az 1944-es elmenekítés alkalmából számos irat, így köztük az e szempontokból legfontosabb közgyűlési jegyzőkönyvek egyrésze is elkallódott. Bonyolította továbbá az anyaggyűjtést az, hogy általában és teljesen indokoltan a legfőbb városi testületi szerv (képviselői testület, törvényhatósági bizottság, városi tanács) hatásköré tartozott ugyan a közösség szempontjából jelentős utcaelnevezési hatáskör, de voltak évek, amikor más testületi szerv is döntött utcaelnevezési kérdésekben. (Az ötvenes években vb hatáskörbe került az utcanév változtatás.)

Értékes forrásként szolgált az 1888-as, Czégényi Imre városi mérnök által készített belterületi térkép. Hasznosnak bizonyult — elsősorban az azonosítás munkájában — az 1930-as évekbeli, Szabó István könyvkereskedő által kiadott belterületi térkép is, valamint az, amelyet 1958-ban az Állami Térképészeti Hivatal készített. Ahol lehetséges volt, ott a teljes, konkrét határozat mélységéig követtem az

utcanév-változásokat, ahol nem, ott a térkép-azonosítás volt az alapja a megállapításoknak.*

Rövid tájékoztatást adok a kevésbé ismert, helyi jelentőségű személyek funkciójáról, tevékenységéről a róluk történt utca-elnevezések esetében.

Az utcanevek tárgyi föltétele, természetesen, maga az utca. Ezek azonban elég lassan alakultak ki Hódmezővásárhelyen. Az első, 1570-ben Musztafa szegedi kádi által készített jegyzékben még összesen csak hat utca szerepel. Ezek a *Nagy utca* (mai Lenin), *Hód utca*, (mai Bajcsy Zsilinszky), *Vásárhelyi utca*, (mai Szántó Kovács utca eleje), *Tarján utca*, (mai Zrínyi utca,) és még két utca, melyeknek pontos azonosítása ma már nem lehetséges: a *Tószter utca* (a városházától keletre, a mai Oldalkosárban volt) és a *Kanizsai utca*, (a mai Deák Ferenc és Petőfi utcák táján).¹ A XVIII. század közepén már 937 ház volt a városban: Ezek a török időkből itt maradt városnegyedek szerinti Tabánban, Tarjánban, Oldalkosárban, Kis utcán, és Új utcán, (mai Klauzál) helyezkedtek el. Egészen a XIX. sz. közepéig a török időkből származó tizedek (defterek) szerint jelölték az egyes házakat a tizeden belüli folyamatos számozással.²

Az építkezés teljesen szabad volt, minden kötöttség nélkül építkeztek, és a házakhoz nagy mezőgazdasági terület, udvar és kert tartozott. A kerítés nélküli házak között a kerteken át is lehetett közlekedni. Csak a városközpontban fektettek le pallókat, amelyeken ősztől tavaszig valamivel kényelmesebben, biztonságosabban lehetett közlekedni. A további utcanevek elsősorban az utcában levő nevezetesebb emberek házához, üzletéhez, vagy műhelyéhez kapcsolódtak. Ilyenek voltak: Kóti István utcája, Bereczky utcája, a Plébános két köze, Kaszap Péter utcája.³

Később azután a szomszédos községekbe, városokba vezető utak mentén alakul ki zártabb beépítés, és természetes, hogy ezeknek a neve azután Kutasi, Szentesi, Szegvári, Makói utca lesz. Az egyes területeket az ott folyó tevékenység alapján is elnevezték, pl. Vásártér, Piac, Kispiaç stb. Ezek az utcanevek spontán, a lakosság körében kialakult nevekként terjedtek el minden hatósági beavatkozás nélkül.

Hatósági intézkedésre először 1852-ben kerül sor. Ekkor a megyei főnök 8161 sz. alatt sürgeti a város vezetőségét azirányban, hogy „a tizedbeli házak és tanyák is külön kezdve újra számoztassanak”. Ezt az utasítást a városi tanács több okból nem hajtja végre. Hivatkozik a folyamatban levő földadó-munkákra, melyet az újraszámolás megzavarna. Hivatkoznak továbbá arra, hogy a tizedenkénti számozás ugyan nem megfelelő „az utcánkénti számozás pedig, mely legcélszerűbb volna, az utcáknak előleges elnevezését, rendezését, kijelölését kívánná”. Emlegetik még a nagy költségeket, és végül akként vélnék eleget tenni a megyefőnöki intézkedésnek, hogy elrendelik: az újonnan épült és még nem számozott házak a szomszéd ház számával, AB betűkkel megkülönböztetve jelöltessenek meg.⁴

Számunkra e határozatnak az a legfontosabb része, mely kimondta, hogy az utcáknak még nincs neve. A megyefőnök ezért a fenti rész megoldásba nem nyugodott bele, továbbá pedig azért, mert a korszerűség is az utcák szerinti elnevezést kívánta. Bár konkrét határozattal nem találkozunk a hiányos jegyzőkönyvekben, 1857-ből már teljes utcajegyzék található az iratok között.⁵ Ez a jegyzék nyilván nyomban az „elnevező” határozat után készülhetett, mert a házszámtáblák megrendelésére

* A külön jelzet nélküli hivatkozás a Hódmezővásárhelyi Városi Levéltár anyagára vonatkozik

¹ Szeremlei S.: Hódmezővásárhely története IV. k. 62. o.

² Szeremlei S.: Hódmezővásárhely története IV. k. 63. o.

³ Szeremlei S.: Hódmezővásárhely története IV. k. 66. o.

⁴ Községválasztmányi Ülési jkv. 1952. 242. szám.

⁵ 113/1860. K. v.

is történik benne utalás. Az 1857-es, I-es mellékletben közölt utcanévjegyzékben 232 név szerepel, érdekes elhelyezkedési sorrend szerint, az óramutató járásának megfelelően haladva a városközponttól kifelé Tarján, Csúcs, Susán és Újváros irányában. A jegyzék közreadásánál ezt az eredeti sorrendet követtük.

Tartalmilag vizsgálva az első teljes utcanév listát, érdekes megállapításra juthatunk. Mindenekelőtt az derül ki, hogy túlnyomó a köznévi utcanévek száma, és viszonylag kevés, alig néhány a személyiségről elnevezett utca. A magyar történelem kiemelkedő alakjai közül Lehel, Kinizsi, Hunyadi, Zrínyi, Széchenyi nevével találkozunk. A magyar irodalmat csak Csokonai, Kölcsey, Vahot, Vörösmarty képviselik ezidőben. Részben történelmi, részben irodalmi alaknak számítható Toldi. Érdekes, hogy már 1857-ben megörökítették a három évvel korábban elhalt híres színésznek, Fánicsy Lajosnak az emlékét is, aki a Nemzeti Színház igazgatója volt, de a várossal közelebbi, életrajzi kapcsolatban nem állt. Figyelemre méltó és nyilvánvalóan a Bach-korszak, az elnyomás körülményeivel magyarázható, hogy ebben az utcanévjegyzékben sem Petőfinék, sem Kossuthnak a nevével nem találkozunk. A személyiségnevek között találunk egy kevésbé ismertet, ez pedig a Szoboszlai név. Ez Szoboszlai Papp István református egyházi író és püspök emlékét viseli. A megbecsülésre konzervatív gondolkodása miatt kevésbé szolgált rá, az utca elnevezés nyilvánvalóan vallási elfogultság által motivált.

A legegyszerűbb névadás az utcák esetében is természetesen a naptár felütésével és onnan keresztnevek kiválasztásával történt. Anna, Ádám, Boris, Egyed, Eszter, Éva, Ferenc, Flórián, Gábor, Gellért, Gergely, György, Győző, Ignác, Ilka, Ilona, Imre, István, Jakab, János, László, Márton, Mátyás, Mihály, Miklós, Mózes, Pál, Péter, Sára, Simon, Tuhutum, Zsigmond utcák bizonyítják ezt a gyakorlatot.

Magától értetődően a már korábban spontán kialakult *célmegjelölésű* utcák nevét is megtartották. Ilyen: a Csomorkányi, Szentkirályi, Solti, Sarkalyi, Makai, Szegvári utca neve.

Ugyancsak önkéntelenül következett az utcák *alakzata*, formája, vagy egyéb tulajdonsága *szerinti* nevek használata is, mint: Lapos, Rövid, Szeglet, Határ, Görbe, Keskeny, Könyök, Kurta, Sikátor, Villa nevek. Teljesen érthető, hogy a döntően *mezőgazdasági* foglalkozású vásárhelyiek e témakörből is jónéhány utcanévet választottak: Árpa, Búza, Kukorica, Széna, Szalma, Bárány, Csirke, Kecske, Kos, Tehén, Csicsóka, Gyökér, Komló, Konkoly, Retek, Répa, Sáfrány, Torma, Üszög, Galamb, Kacsa, Kakas, Liba, Kasza, Kapa, Pásztor, Juhász. Ugyancsak logikus, hogy a természeti környezetben élő földműves lakosság gondolkodásának megfelelően a *növény- és állatnevek*. Ezekből is került egy egész csokorra való: Gomba, Kökény, Szeder, Alma, Körtvély, Meggy, Szilva, Szőlő, Csigá, Darázs, Daru, Borz, Egér, Farkas, Fácán, Hernyó, Kígyó, Óz, Rák, Róka, Szarvas, Szúnyog, Vidra, Berkenye, Dió, Fűzfa, Tölgyfa, Csalogány, Fecske, Gólya, Hattyas, Holló, Kakukk, Pacsirta, Pipiske, Rigó, Sas, Varjú, Veréb.

Érdekes, de következetes döntése volt az akkori utca-elnevezőknek, az, mellyel a magas vízállású Csúcs városrészbe összpontosította a *vízi világgal* kapcsolatos következő neveket: Gyékény, Káka, Gólya, Nád, Jég, Csík.

Az eléggé elterjedt és városvezetőket is adó helyi *családnevek*-ből egymás mellett találunk ekkor hármat, ezek a Zsoldos, Lázár, Kardos nevek. A *szenteket* akkor csak két utca képviselte a Szt. Antal és a Szt. István. A lakosok *szociális* helyzetére utal a Koplaló és a Bánom utca elnevezés. Ezen túl *esetlegesen*, eklektikusan választott utcanévekkel találkozunk. Ilyen: Cukor, Só, Ólom, Réz, Püspök, Budavár, Hajnal, Virradat, Délibáb, Szél, Szivárvány, Szög utca.

Várostarténeti érdekességű az Oldalkosár elnevezés, mely városrészt és később

utcát is jelentett. A név eredete a Tisza szabályozás előtti időre nyúlik vissza, amikor a Hódtó a város déli részét, annak magasabban fekvő Árpád utca körüli részét mosta. A partot a vízmosság ellen úgy biztosították, hogy földalidas-kosárszerűen fűzfavesszővel fonták be.

Ha azt vizsgáljuk, hogy ebből a 113 éves utcanévjegyzékből hány utca maradt meg változatlanul, akkor azt látjuk, hogy mindössze 115 utcanév, tehát az eredeti a 232-nek 50%-a. (Önkéntelenül lép előtérbe az a gondolat: nem kellene-e egyes utcaneveket „védetté” nyilvánítani?)

Ezt a változatlanyságot az I-es sz. kimutatásban a nevek aláhúzásával jeleztük.

Ez az állapot nagyon kevés eltéréssel több mint 30 éven át 1890-ig megmaradt. Ezt mutatja a Czégyenyi József városi mérnök által készített, már említett 1888-as térkép. Addig csupán kevés változás következett be, egyik a Rák utcát érintette az 1880-as évben, amikor is Megyelka József javaslatára a Rák utcát Újvilág utcának nevezték el. Megyelka azzal indokolta javaslatát, hogy évekkkel ezelőtt az ott létezett kanális betöltetett és az utcákban már rákok nincsenek. Az Újvilág elnevezés kapcsolatban állt az utcában levő Amerika-vendéglővel.

Az időrendben következő, 1890-es változás azonban rendkívül jelentős, mely egyúttal a tizedekről az utcanevekre történő végleges átállást is jelenti. Eddig jobbra csak a tized szerinti megjelölést használták hivatalosan, iratokban és sajtóban egyaránt. Az áttérésre a népszámlálással kapcsolatos egységes rendezés is sürgető indítékot adott. Ekkor tér át a tanács a korábbi öt tized helyett a ma is meglévő 8 kerületre. A határozat pontosan leírja a kerületek határait, egyidejűleg a külterületet is három részre, Tanya, Pusztá és Gorzsa névvel ellátott körzetekre osztja.⁶ Pontos útmutatást ad az utca házszámozásra is kimondva, hogy „*a kiindulási pont mindig az utca vége legyen, mely a város székhelye felé irányul, vagy amely egy főbb utcára, vagy térre torkollik*”. Kimondja továbbá a határozat, hogy az utcák baloldala legyen a páratlan és a jobb oldala páros számokkal jelzett. Elrendeli, hogy az utcák a kerületektől függetlenül végig, megszakítás nélkül számoztassanak, és iránymutatást ad arra, hogy a kisebb zsákutcák, ha névvel nem bírnak, annak az utcának a számaival látandók el, amelyre nyílnak.

Végül megbízta a városi tanács a birtoknyilvántartót és az V. Ügyosztályt, hogy a még névvel nem bíró utcák, terek elnevezésére együttesen tegyenek javaslatot. Ez évben a határozat alapján rendkívül széleskörű, a város történetében a legnagyobb „átkeresztelésre”, utcanévváltoztatásra került sor. Ennek során 14 addig névtelen utca kapott nevet, 82 utcanevet pedig megváltoztattak. A törvényhatósági bizottság 1890. november 19—20-i közgyűlése tárgyalta az utcanevek ügyét. Az ez évi közgyűlési jegyzőkönyv elkallódott, így csak a sajtóból és térkép-azonosítással tudjuk dokumentálni a változásokat. A két helyi lap közül a *Hódmezővásárhely* november 23-i számában — érthetetlenül — csak a törvényhatósági közgyűlésről szóló tudósításban foglalkozik ezzel a jelentős döntéssel. Abból is csak annyit közöl, hogy Elek Sándor szövéttette: „*igen nagy fölt esik a város becsületén, ha a tanács az egyes utcákat nem a város régi jeleseiről nevezi el, mint p. o. Pálffy és Varga Pál, akiket jobban ismer a mi népünk, mint Kazinczkyt*” (sic!) A felszólalót kioktatja ugyan Szabó Mihály Kazinczy nagyságáról, de mindenesetre jellemző a törvényhatósági bizottság összetételére a megjegyzés. Annál is inkább, mert az említett „*Pálfyak és Vargák — Szabó Mihály szerint, — olyan jelösei voltak a mi városunknak, akik annak idején egy, két, tíz ló és szarvasmarha és egyéb lábasjóságok irányában gyakorta elmarasztaltának a törvény által, lévén ők szóbeli emberek*”.

⁶ 10. 172/1890. t. ü.

Az utcanév-változásokról külön cikkben a *Vásárhely és Vidéke* foglalkozott november 20-i számában. Nem a közgyűlési határozatot közli, hanem a városi tanács előterjesztését, mely némileg változott. Valószínűleg éppen a sajtóban szóváltások miatt. Így a tanácsi előterjesztés szerint a Főtér Deák Ferenc tér, a Kardos utca Úri utca lett volna. A cikk emlékeztet arra, hogy 1848-ban a belső piacteret Kossuth térnek, a Vásárteret pedig Szabadság térnek nevezték már el és — a cikk szerint — „ezen elnevezéseket a Tanácsnak most sem lett volna szabad mellőznie”.

A Fő tér azután valóban Kossuth tér lett és Deák Ferenc a Kardos utcát kapta, így a többi városban (Csongrád, Makó), kialakult Úri utca elnevezésre nálunk nem került sor. Tévedést is tartalmaz a közlemény akkor, amikor a Hernyó utcának a változását Szőnyire jelzi, holott az Lenkei utcára változott, s Szőnyiről a korábbi Iskola utcát nevezték el.

Ugyancsak tévedése a közleménynek az, hogy a Sas utca kapta Rónairól a nevét, holott helyesen a Dió utca neve lett Rónai utca, a Sas utca pedig Hódi Pálról került elnevezésre. Egyéb kisebb tévedéseket is tartalmaz a közlemény.

A sajtó szükségzavúsága és tévedései, de nyilván a feladat nagysága is, szükségessé tette, hogy e jelentős eseményről megfelelően tájékoztassa a város vezetősége a lakosokat. Ennek tettek elegendet akkor, amikor vaskos kis kötetet adtak ki, melyben minden egyes ház szerepel a régi tized szerinti számozás feltüntetésével és az új utcanév és házszám szerinti megjelöléssel is. A könyvecske 494 oldalt tartalmaz, kiadója a városi tanács és a Hungária Könyvnyomdában nyomtatott Hódmezővásárhelyen 1891-ben.

Tekintsük tehát most át előbb a változásokat az 1888-as térkép, a sajtóközlemény és az előbb említett, 1891-es új házszámozási könyvecske alapján:

Régi utcanév

Áldomás
Alma
Árpa
Bánom
Béka
Bika
Boris
Búza
Csatorna
Cserép
Cseresznye
Csillag
Csirke
Darab
Darázs
Délibáb
Dió
Dobogó
Egres
Egyed
Eke
Esztiike
Fehér
Fő-tér
Főutca
Gólya
Gyékény
Hajda-tér
Hernyó

Új utcanév

Simonyi
Almásy
Kalász
Bánffy
Beóthy
Damjanich
Béldy
Balassa
Lévay
Pálffy
Cserey
Nagy Sándor
Tomba
Bocskai
Gyulai
Petőfi
Rónai
Dobozi
Egressy
Lendvay
Vidacs
Eszterházy
Fehérváry
Kossuth tér
Andrássy-utca
Kisfaludy
Báthory
Széchenyi tér
Lenkei

<i>Horog</i>	Hold
<i>Hunyor</i>	Bajza
<i>Ignác</i>	Berzsenyi
<i>Jakab</i>	Bezerédy
<i>Jég</i>	Szt. László
<i>Kacsá</i>	Kálmán
<i>Káka</i>	Rákóczi
<i>Kakas</i>	Batthyányi
<i>Kakukk</i>	Bajnok
<i>Kardos</i>	Deák Ferenc
<i>Keskeny</i>	Csillag
<i>Kecske</i>	Kazinczy
<i>Kismolnár köz</i>	Könyves
<i>Kispiacz-tér</i>	János tér
<i>Kontrászki</i>	Jókai
<i>Kórház</i>	Kereszt
<i>Koplató</i>	Sugár
<i>Kos</i>	Konti
<i>Köz</i>	Kemény
<i>Kukoricza</i>	Magyar
<i>Kurta</i>	Korona
<i>Lakhat</i>	Károlyi
<i>Liba</i>	Jegenye
<i>Meggy</i>	Medgyesi
<i>Csúcs</i>	Teleky
<i>Pipiske</i>	Botond
<i>Putri</i>	Czigány
<i>Retek</i>	Ráday
<i>Répa</i>	Révay
<i>Sas</i>	Hódi Pál
<i>Serény</i>	Sas
<i>Serház</i>	Dáni
<i>Solti</i>	Álmos
<i>Szalma</i>	Szalay
<i>Szeglet</i>	Török Bálint
<i>Széna</i>	Szigligeti
<i>Szivar</i>	Dohány
<i>Szúnyog</i>	Kis Ernő
<i>Tarjáni Nagy utca</i>	Zrínyi
<i>Tehén</i>	Garay
<i>Tenyér</i>	Klapka
<i>Új</i>	Klauzál
<i>Úszög</i>	Benőfy
<i>Varjú</i>	Vajda
<i>Vasút</i>	Kállay
<i>Vásár-tér</i>	Szabadság tér
<i>Veréb</i>	Bem
<i>Vigadj</i>	Verbőczy
<i>Villa</i>	Érsek
<i>Zrínyi</i>	Kaszap
<i>Zug</i>	Zsedényi

A fenti 82 változáson kívül ugyancsak 1890-ben került sor az eddig el nem nevezett kisebb utcák névvel való ellátására. Tekintsük át a kialakult új utcaneveket, melyek a következők: Arany, Délibáb, Ezüst, Fáy, Gergely, Hal tér, Józsa, Nyúl, Révész, Rózsa, Rövid, Szegedi, Tóalj és Völgy utca. Az Árok utcába a Lapos utca, a Kapa utca pedig a Hattyas utcába olvadt be és szűnt meg.

Sajátos helycserés változtatásokra is akadt példa. Így a korábbi Délibáb utcát Petőfi utcának nevezték el, a Délibáb nevet pedig Újváros egyik utcájának adták. Ezenkívül ugyanígy, amikor az egyik legrégebbi utcát, a Zrínyi utcát a város egykori

főbírájáról Kaszap utcának nevezik el, Zrínyi nevét a korábbi Tarjáni Nagy utcának adják, amelyik ezt a nevet viseli ma is. Ugyanilyen cserét bonyolítottak le akkor is, amikor a korábbi Csillag utcát Nagy Sándor utcának, a Keskeny utcát vi zont Csillag utcának nevezték el.

A változások negatív oldalát, tehát a változtatott utcaneveket szemügyre véve, nyomban kitűnik, hogy bizonyos esztétikai és ízlésbeli motívumok játszottak közre több utcánál. Nyilván szégyelték a Hernyó, Varjú, Tehén, Liba, Veréb, Béka, Kos neveket.

Néha azonban, a változtatás már nehezebben érthető. Így például a Szivar utcának Dohány utcára való váltása. Talán demokratikusabbnak, népiesebbnek tartották a szivarnál a dohányt?

Az új névadás az egyszerűsítés érdekében pár esetben *hangzásbelileg* közel álló névre történt. Pl. Meggy utcából Medgyessy, Egres utcából Egressy, Alma utcából Almásy utca lett.

A névadást tartalmi oldalról vizsgálva, nyomban világos, hogy az eredeti, 1857-es állapottal szemben jelentősen megszaporodott a személynevek száma. Ezen belül a magyar *történelem*, elsősorban pedig a *szabadságharc* vezetőinek, hadvezéreinek neve került szép számmal a házak falára. Ezek sorában találkozunk Almásy, Baththyány, Bem, Damjanich, Kiss Ernő, Klapka, Klauzál, Kossuth, Lenkey, Nagy Sándor, Teleki nevével. Korábbi történelmünk függetlenségi harcosai közül pedig Bocskai, Báthory, Bercsényi, Bezerédy, Simonyi és Rákóczi emlékét örökítették meg e módon.

Emellett azonban jutott utca teljesen indokoltan a *magyar irodalom*, költészet olyan nagyjainak is, mint Petőfi, Jókai, Bajza, Balassa, Berzsenyi, Fáy, Kazinczy, Kemény, Lévai, Ráday, Révai, Tompa, Vajda, Gyulai, Garay, Kisfaludy, Szigligeti.

Függetlenségi eszmékkel még összefér, hogy a Széchenyi utca mellé, (mely korábban megvolt), ugyanebben a városrészben, tehát Újvároson a vasútállomáshoz közel kialakult s a Hajda-vendéglőről elnevezett teret Széchenyi térnek nevezték el. A *kiegyezési* gondolatnak adott kompromisszumot jelentette azonban, hogy a monarchia akkori miniszterelnökének, Andrássy Gyulának a Főutcát juttatták. A kisebb Habsburg-pártiak sorából nem tudni mi okból, de Zsedényi Ede konzervatív, aulikus érzelmű politikust is méltónak tartották utcanévre. — Ugyanígy a törvényhatósági jog elnyerése feletti öröm és nem kis aulikus szellem eredményezte, hogy a város három első főispánjáról, Dáni Ferencről, Rónai Lajosról, és Kállay Albertről is neveztek el utcákat.

A *helyi hagyományok* megbecsülését jelentette, hogy a város prédikátor-írója, Szőnyi Benjámín (1717—1794) nevét is hirdeti ettől az időtől utca, mégpedig a Református Ótemplom mellett, ahol lelkeszkedett. A város korábbi vezetőinek megbecsülése tükröződött az egykori főbírókról, Kaszap Péterről (1738—1847), és Hódi Pálról (1775—1830), továbbá Török Bálint egykori képviselőről, és Fehérváry József alispán- és törvénybíróról megvalósított utcaelnevezésekben. Ugyanide sorolható a Könyves utca neve is, mely Könyves István — egykori 48-as gondolkodású, a város művelődéséért sokat tett iskolaigazgató — nevét nyerte el. Az egykori földesúrral való megbékélést mutatja, hogy a Lakhati nagy utcát Károlyi utcára változtatták meg. (Bizonyára úgy gondolták, ha már a helyi földesúrnak adtak utcát, akkor a legnagyobb magyar földesúrnak, Eszterháznak is illik.)

A *felekezetek* közötti békét szolgálta, hogy egy református egyházi íróról, Medgyessy Pálról és egy katolikus egyházi íróról, Benőfy Somáról (ma már mindkettő a feledés homályába merült) egyszerre neveztek el utcát. Valószínű ugyane megfontolásból a Szőnyi utca ellensúlyozásaként lett Érsek utca is.

A város valamelyik vezetőjének *Erdély története* iránti érdeklődését mutatja az egykori erdélyi főnemes Bély Pálról elnevezett utca, és az erdélyi történetíróról, Csereiről — akit haladónak nehezen nevezhetnénk — elnevezett utca is. A törökök elleni harcban szerzett érdemeket értékelte a városvezetés, amikor Conti Lajos Armand francia herceget is megtisztelte egy utcácskával.

Az utca funkciójából, *elhelyezkedéséből*, fekvéséből is fakadt ekkori néhány elnevezés. Így a városháza melletti kis teret, ahol halat árusítottak a halászok, Hal-térnek nevezik, a kiépült, Szeged felé vezető utat Szegedi utcának, az egykori Hódtóhoz közel eső, egyoldalas utcát a város déli részén Tóalj utcának, a mélyfekvésű kis utcát a Szabadság térhez közel Völgy utcának nevezik el.

Fáncsy mellett a *magyar színészet* másik két kiemelkedő alakja, Egressy és Lendvai is utcához jut ekkor, de megfeledeztek az ugyanilyen jelentős és vásárhelyi születésű Szerdahelyi Józsefről, aki szintén a Nemzeti Színház tagja volt, és szintén nagy magyar színész.

A feudális alkotmány iránti tiszteletet fejezi ki a Werbőczynek adott utca, és a Korona utca neve is. Ez utóbbit a nagyon kifejező Kurta név helyett adták.

Ez a legjelentősebb utcanév-változás tehát 14 eddig névtelen utcának adott nevet, 82-t pedig megváltoztatott.

Lapozgatva a Városi Tanács utcanév könyvecskéjét, nézve a régi térképet, és a még régebb 1857-es utca listát, föltűnik a tulajdonnevek, személynevek helyesírásának „változatossága”, bizonytalansága.

Így 1857-ben Szécsényi, 1888-as térképen Széchenyi, 1881-esben Szécsényi, 1857-ben Költsey, 1888-ban Kölcsei, 1891-ben Kölcsey, 1857-ben és 88-ban Fáncsy, 1891-ben Fáncsy. 1857-ben Visszhang, 1888-ban és 91-ben Viszhang, 1857-ben és 88-ban Makai országút, 1891-ben Makói országút névirási formációval találkozunk.

Ugyanebben a hivatalos szellemben folydogált az utcák elnevezése a további években is. Így 1899-ben a közgyűlés a Szabadság tér déli részét gróf Csáky Albin térnek nevezte el, az ebből nyíló, a Polgári Fiúiskola és az Óvónőképző Intézet közötti új utca pedig a Wlassich nevet kapja.⁷ Az indoklás az, hogy az egyik legelső Óvónőképző Intézetet (pontosan az országban a harmadikat) Csáky Albin akkori Vallás és Közoktatásügyi miniszter Vásárhelyen építtette meg. Wlassich Gyulát pedig azért tisztelték meg, mert a Polgári iskolát az ő minisztersége idején építették. Ugyanígy az aktuális eseményekre reagált a törvényhatósági bizottság, amikor 1908-ban az új munkástelep két utcáját Darányi utcának és Munkás utcának nevezte. A Munkás utca logikus, hiszen mezőgazdasági munkások részére épültek itt házak, lakásépítési akció keretében. A Darányi utca elnevezés is ezzel kapcsolatos, mert Darányi Ignác földművelésügyi minisztersége idején, általa kezdeményezetten valósult meg a mezőgazdasági munkások számára lakásépítési akció.

A város vezetői a népben élő szabadságharcos hagyománnyal, mélységes Kossuth-tisztelettel mit sem törődve, megadták a császárnak ami a császáré: 1910-ben Ferenc József 80. születésnapját ünnepeve, a város egyik legegyszerűsebb, leghosszabb utcáját, a Szentesi utcát Ferenc József sugárútnak nevezték el.⁸ Nem álltak meg azonban a „császár és király”-nál, hanem 1915-ben a korábbi Szegedi utat Vilmos császár útra „keresztelik” át.⁹

A polgári demokratikus forradalom idején a Nemzeti Tanács éppen ezekkel a helyi vezetés lojális politikájából keletkezett utcanevekkel foglalkozott 1918. nov.

⁷ 18. 336/1899-625 Kgy.

⁸ 563/1910. Kgy.

⁹ 87/1915. Kgy.

22-én és javaslatára a városi tanács a Ferenc József sugárút nevét visszaállítja Szentesi utcára, a Vilmos császár sugárút nevét pedig Szegedi utcára. Ezzel egyidejűleg a Kállay utca nevét Nemzeti Tanács, a Mária Valéria utca nevét Nemzetőr, a gróf Csáky Albin tér nevét pedig Népköztársaság térre változtatták meg.¹⁰

A Nemzeti Tanács által kezdeményezett utcanév-változtatásokat a direktórium megszűnése után minden különösebb határozat nélkül semmisként kezelték a hatóságok.

A Tanácsköztársaság Hódmezővásárhelyen csak két és fél hónapig tartott és feladatai rendkívüliek voltak, így nem volt sem ideje, sem lehetősége utcanév-változtatással foglalkozni.

A két világháború között az első utcanév-változtatásra a feudálkapitalista társadalmi viszonyok fennmaradása feletti örömben és a néhány hónapos miniszterelnök iránti bizésgnyilatkozatként 1921-ben a 209-es közgyűlési határozattal a törvényhatósági bizottság az Újvilág utcát gr. Bethlen Istvánról nevezte el.

A következő utcanév változtatásra a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete helyi fiókjára kezdeményezésére került sor. A Jegyenye utcának, ahol Béla cigány (Cutor Béla) született és nevelkedett, Béla cigány utcára való változtatását javasolták. A közgyűlés ezt — „*a magyar dal és magyar zene kultiválása terén kifejtett ügybuzgó tevékenysége és feledhetetlen muzsikája emlékére*” — teljesítette is.¹¹ Minden bizonynyal ez az elnevezés indította a Hódmezővásárhelyi Dalárda elnökségét arra, hogy a magyar dal másik Vásárhelyhez kapcsolódó művelőjéről, Nyizsnyai Gusztávról indítványozzon utca elnevezést. Nyizsnyai Gusztáv (1829—1882) jelentős szerepet töltött be a város zenei életében és dalszerzőként is ismert volt országszerte. A belvárosi Oroszlán utca kapta a Nyizsnyai Gusztáv nevet.¹²

A következő évben Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye átirata és az ezzel kapcsolatos helyi állásfoglalás megszabja a következő évek utca-elnevezésének irányát, ami egyébként a kor általánosan jelenlevő irredenta törekvéseiből fakadt.¹³ Az átirat kívánatosnak tartotta, hogy „*utcák, utak és közterek elnevezéseinek lehetőség szerint a megszállott országrészek városai, megyéi, hegyei és folyói, ősi magyar nevei használtassanak fel*”. A vásárhelyi törvényhatósági bizottság magáévá tette az átiratban foglaltakat. Az ezt a célkitűzést megvalósító általánosabb, szélesebbkörű utca-elnevezés azonban még öt évet váratott magára.

Az irredenta felbuzdulás első jeleként az 1928. május 30-i Közgyűlés a közép-európai újjárendezésért lapjában szót emelő angol sajtómágnásról a Szentesi utca elejét Rothermere utcának nevezte el. Nem maradhatott el a „nemes lord” leghívőbb magyar tanítványa, a 30 millió magyarról ábrándozó Rákosi Jenő sem. Az ugyanezen év december 28-án tartott Közgyűlés 603-as határozatában a Szegvári utcát Rákosi Jenőről nevezte el.

Közben 1929-ben dr. László Jenő és Posztós Sándor szociáldemokrata törvényhatósági bizottsági tagok indítványt terjesztettek elő, melyben javasolják, hogy Ady Endrének, dr. Endrey Gyulának, aki a városnak évtizedeken át volt országgyűlési képviselője, Endre Béla festőművésznek és Nótás Szabó Pál népdalköltőnek az emlékéért a város egy-egy utcájának nevékről való elnevezésével örökítse meg a Közgyűlés.¹⁴ Egyben azt is javasolták, hogy Ady Endréről a Szegedi utat, Endrey Gyula nevére az Oldalkosár utcát, Endre Béláról a Fácán utcát, Nótás Szabó Pálról pe-

¹⁰ 18. 601/1918. t. ü.

¹¹ 227/1926. Kgy.

¹² 356/1926 Kgy.

¹³ 432/1927 Kgy.

¹⁴ 3464/1929. t. ü.

dig a Srákány utcát nevezzék el. Utal a beadvány arra is, hogy más törvényhatósági bizottsági tagok a Fácán utcának dr. Csáky Lajosról, a város akkori tisztifőgyészszeről történő elnevezését javasolták. Mégis az Endre Béláról való elnevezést tartják László Jenő és Posztós Sándor indokoltnak, mert a festőművész alkotómunkája tetőpontján éveken át lakott ebben az utcában. Mindkét indítványt a március 5-i közgyűlésen tárgyalta a törvényhatósági bizottsági közgyűlés. Az általános magyar társadalmi viszonyok és a magyar vidéki városok vezetésének ismeretében nem meglepő, ami törvényszerűen bekövetkezett: a városi tisztifőgyészszeről nevezték el a Fácán utcát és Ady Endre, Endre Béla a felszabadulásig nem kaptak utcát Vásárhelyen.¹⁵ (Endrey Gyula később megkapta a Mária Valéria utcát). És ha már a tisztifőgyészszeről van utca elnevezve, teljesen indokoltnak vélték, hogy a polgármesterről is legyen. Nem is váratott sokáig magára a javaslat és a határozat sem: 1929 végén már a korábbi Mihály utca viseli dr. Soós István polgármester nevét.¹⁶

A kétharmad részben református lakosságú Vásárhelyen olykor vallási feszültségek is támadtak, és a magukat elnyomottnak érző katolikusok az utca-elnevezésekben is igyekeztek legalább paritásos helyzetet teremteni. Ezt szolgálta a Római Katolikus Egyház 1930-as beadványa is,¹⁷ melynek eredményeként az egyébként szépen hangzó Virág utcát Szt. Imre herceg utcának nevezte el a törvényhatósági bizottság.¹⁸

Sok más magyar városhoz hasonlóan Horthy Miklós Vásárhelyen is kapott utcát kormányzásának 10. évfordulóján, éspedig az addig Vilmos császárról elnevezettet, — a polgármester javaslatára. Sajátos része a vásárhelyi utcanevek történetének az az iniciálás gazdagsággal díszített borítólapos beadvány, melyet a jobboldali Turul Szövetség vásárhelyi Bercsényi Bajtársi Vegyestörzse juttatott el a város polgármesteréhez.¹⁹ Ez elsősorban helytörténeti szempontból vizsgálta Vásárhely utcaneveit, és javaslatot tett utca elnevezésére a következő vásárhelyiekről: Török Károly, dr. Gonda József, Endre Béla, Nótás Szabó Pál, Szerdahelyi József, Ivánka Zoltán, Szeremlei Sámuel, Kmetty Károly, és a kiegészítésben szerepel Herczegh Mihály neve is. A javasoltak köre eléggé egyenetlen színvonalat mutat. Szerepelnek benne országos jelentőségűvé nőtt vásárhelyiek, mint a népdalgyűjtő Török Károly, a már említett Endre Béla festőművész, Szerdahelyi József színművész és olyan helyiek, mint Szeremlei Sámuel, a város történetírója és Nótás Szabó Pál dalköltő, akik jelentősebb életművet alkottak. Vitatható viszont Gonda József újságíró, Kmetty Károly és Herczegh Mihály különösebben jelentős tudományos munkát fel nem mutató jogász-professzorok megörökítése. Ivánka Zoltán ide sorolása pedig nyilván személyi kapcsolatból ered.

A László — Posztós-féle javaslat is, meg a Turul Bajtársi Egyesületé is tehát rendelkezésére állt a város vezetőségének akkor, amikor a korábban már jelzett, saját széleskörű javaslatát elkészítette és 1932-ben a törvénybizottsági bizottság elé terjesztette. A főgyész, egy tanácsnok és egy főmérnök készítette el a városi névadó tervezet. Mellőzték Ady Endrét, Endre Bélát, Szeremlei Sámuel és a többieket. Az elfogadott határozat kizárólag irredenta jellegű elnevezéseket foglalt magában.²⁰

A város fejlődése során keletkezett 21 utcának ugyanis az alábbi neveket adták: Arad, Bácska, Bánát, Borszék, Dráva, Erdély, Gyergyó, Ipoly, Kolozsvár, Komárom, Kassa, Maros, Pozsony, Szabadka, Táttra, Temesvár, Olt, Vág, Várad, Zenta, Zólyom.

¹⁵ 55/1929 és 57/1929. Kgy

¹⁶ 535/1929. Kgy.

¹⁷ 83/1930. Kgy.

¹⁸ 16/1930. Kgy.

¹⁹ 9750/1931.

²⁰ 162/1932. Kgy.

1933-ban két olyan utca elnevezés ügyében határozott a törvényhatósági bizottság, amelyek nem valósultak meg.²¹ Ezek: gr. Apponyi Alberttel és gr. Klebelsberg Kunóval kapcsolatosak. Ezek a határozatok elfogadták ugyan az említett utca-elnevezéseket, de nem jelölték meg, hogy melyik utca neve változzék. A polgármester feladatává tették, hogy azokat válassza ki és a szükséges költségek feltüntetése mellett terjessze a közgyűlés elé a változtatandó utcát. A polgármester azonban nem terjesztett ilyen irányú javaslatot a törvényhatósági bizottság elé. Ennek oka abban kereshető, hogy a református többségű városban a városvezetés a két katolikus főúr nevének megörökítését csendesen mellőzte.

A református elnöklelkész kezdeményezésére viszont 1934-ben, Futó Mihály egykori gimnázium-igazgató halálának negyedszázados évfordulója alkalmából a Hal teret Futó Mihály térnek nevezték el²². Az indokolásban az is szerepelt, hogy a volt gimnázium-igazgató szinte ott élte le az életét. — Kálvin János fő műve, az Intitució megjelenésének 400 éves évfordulója adott alkalmat arra, hogy Szőke Imre törvényhatósági bizottsági tag indítványára a János tér nevét Kálvin térre változtatták.²³

A Rákóczi utca végén felépült új település utcáinak 1937. április 5-én adott nevet a törvényhatósági bizottság. Folytatva a korábban már elkezdett irredenta tendenciát a négy új utcát Eperjes, Ungvár, Késmárk és Nyitra névvel látta el.

Születésének századik évfordulója adott alkalmat arra, hogy a már korábban említett Bercsényi Bartársi Egyesület a Nap utcát Szeremlei Sámuelről (1837—1924), a város történetírójáról javasolja elnevezni. A javaslatból határozat lett.²⁴

Ugyanez évben, a *Népújságban* aláírás nélküli cikk foglalkozott az utca-elnevezésekkel.²⁵ Megállapítja: néhány év óta alig múlt el közgyűlés, hogy újabb utca átkeresztelésre ne kerülne sor. „*Ha a hetvenes évek vásárhelyi magyarja valahogy feltámadna haló poraiból, bizony aligha tudna elgázodni a városban, annyira megváltozott itt minden. De különösen az utcák nevei.*” Fantáziaszegénységgel vádolja a cikkíró a várossá alakulás idején megvalósított utca elnevezéseket. Felsorolja a régi utcaneveket, szóvá teszi a már általunk is említett, 1890-es utca-elnevezések logikátlanságát, indokolatlanságát. Végül szóvá teszi azt a máig is kielégítetlen és indokolt igényt, hogy Szerdahelyi Józsefnek nincs utcája, holott, mint írja „*bővében vagyunk olyan utcáknak, amelyeknek nevéhez semmi tradíció nem fűződik, ha csak az nem, hogy a várossá alakuláskor muszáj volt nekik nevet adni...*”

A cikknek is lehetett valami hatása abban, hogy 1938-ban megelégnül az utca-elnevezés és nyomban hárommal találkozunk. A Római Katolikus Egyházközség Elnöksége kezdeményezésére a Csáky Albin teret Szt. István térre változtatták.²⁶

Minden bizonnyal inspirálta a kezdeményezőket az is, hogy miután Szt. István utca már ezidőben volt, a Kálvin tér mellett közvetlenül, ahhoz csatlakozva — a felekezeti béke érdekében — legyen Szt. István tér. Egyben, hogy a Kisdedóvó Intézetet építő Vallás és Közoktatásügyi Miniszter se maradjon utca nélkül, a Lánicz utcát róla nevezték el Csáky Albin utcának²⁷.

Nem követtük Budapestet abban, hogy Vásárhelyen utcát neveztek volna el Hitlerről, de a Mussolini utcától nem menekültünk meg. A Magyar-Olasz Barátok

²¹ 31/1933, és 32/1933. Kgy.

²² 176/1934. Kgy.

²³ 122/1936. Kgy.

²⁴ 304/1937. Kgy.

²⁵ *Népújság* 1937. III. 28.

²⁶ 28/1938. Kgy.

²⁷ 129/1938. Kgy.

Köre Fővárosi Egyesület stencilezett körlevélben kezdeményezte az olasz fasiszta vezér nevének utcákon való megörökítését, és a törvényhatósági bizottság a Kapitány utcának Mussolini utcára való változtatásával eleget is tett ennek a kérésnek.²⁸

Endrey Gyula, a város 19 éven át volt országgyűlési képviselőjének neve szerepelt már a László—Posztós-féle javaslatban is, akkor visszhangtalanul. Tíz év elteltével azonban a Visszhang utcai Olvasókör javasolta a Mária Valéria utcát Endrey Gyuláról elnevezni. A hely kötődött Endrey Gyula családi házához, mely az említett utcában állt. A törvényhatósági bizottság el is fogadta a Visszhang utcai javaslatát.²⁹

A korábbi években is terjesztettek elő meg nem valósult utcanév-változási javaslatokat. Mint láttuk, ilyen volt a László—Posztós-féle, de találunk az iratok közt a Kapitány utcának Genersich Antal kórházigazgató főorvosról történő elnevezésre vonatkozó javaslatot is. Efölött azonban napirendre tért az akkori városi vezetés.

Közbejött felsőbb rendelkezés folytán nem került tárgyalásra néhány, a negyvenes évek elején előterjesztett — részben indokolt, részben indokolatlan — javaslat. Időben első ezek között az újvárosi lakosok kérelme, akik azt kérték, hogy a Visszhang utcát Győrffy Józsefről, az egyideig Újvárosban is tevékenykedett református lelkészről nevezzék el.³⁰ Ugyancsak az újvárosiak aktivitását mutatja, hogy lelkészük, Godács Imre a Makói utcának Erkel Ferencről, a Széchenyi utcának Galambosi (Egressy) Béniről történő elnevezését javasolta.³¹ Figyelemre méltó a javaslat indokolása.

Előadja, hogy Makói utca, ill. országút névvel két utca szerepel, és Széchenyi tér és Széchenyi utca is van, még hozzá mindkét hasonlóság azonos városrészben, Újvárosban. Ez a postai és közigazgatási, bírósági és egyéb kézbesítésekben igen sok zavart okoz, a változtatás tehát indokolt, ésszerű. „Költői párhuzamként” kínálkozik, mint a beadvány említi, hogy a Kölcsei utca melletti utcát a Himnusz zeneszerzőjéről Erkel Ferencről nevezzék el. Ugyanígy „költői párhuzamnak” szánta azt is, hogy a Vörösmarty utca melletti utcát a Szózat zeneszerzőjéről Galambosi (művésznévén Egressy) Béniről nevezzék el a törvényhatósági bizottság. A javaslat a költői párhuzamok ellenére sem nyerte el az általános tetszést, mert a Széchenyi utcai lakosok egyöntetűen tiltakoztak utcájuk nevének megváltoztatása ellen, mondván, hogy a legnagyobb magyarról lehet túlzás nélkül egy utca és egy tér is, mert véleményük szerint Széchenyi érdemei nem csökkentek.³²

A következő évben, 1943-ban a Malom utca elején levő lakosok panaszolták el, hogy utcájuknak a Zrínyi utcára történő kinyitása óta rendezetlen az új utcarész. Az itt levő házak részben Bem, részben Korona, részben Malom utcai házszámokat viselnek. Javasolták tehát ennek az utcarésznek, az író 30 éves jubileumának méltó megünneplése érdekében Bibó Lajosról való elnevezését.³³ Míg ezeket a javaslatokat a városi adminisztráció fontolgatta, megjelent a Belügyminisztérium 71198/1943 B. M. rendelete, mely az utóbbi években eléggé elharapódzott utcanév-változtatások miatt látott napvilágot. A rendelet indokolása előadja, hogy az utcanév-változtatásokból kézbesítési zavarok keletkeznek, ami különösen a katonai behívások megszaporodása idején nem lehetett közömbös, továbbá anyagi kihatásokra is hivatkozva a rendelet az utcanévek változtatásától való tartózkodásra hívta fel a városi,

²⁸ 29/1938. Kgy.

²⁹ 158/1939. Kgy.

³⁰ 5381/1942. Polgm.

³¹ 2707/1942. Polgm.

³² 3713/1942. Polgm.

³³ 22641/1943. Polgm.

megyei vezetőket. Erre hivatkozva nem kerültek a törvényhatósági bizottság elé a már említett javaslatok, de ugyanerre a sorsra jut dr. Losonczy Endre városi tanácsnok javaslata is, aki ismét felelevenítette a gondolatot, hogy Ady Endrét megilletné Vásárhelyen egy utca.³⁴ Elkövette azt a hibát, hogy a Hódi Pál utcát jelölte meg, mint megszűntetendő nevet. Medvetzky Imre, törvényhatósági bizottsági tag, Hódi Pál dédunokája nyomban, a január 14-én kelt beadványra már január 20-án reflektált is. Egyben javaslatot is tesz az Árvíz utcának Bakó László színművészről, a Nemzeti Színház egykori tagjáról történő elnevezésére. Javaslátát azzal indokolta, hogy az 1. sz. alatti házban lakott diákkorában Bakó László.³⁵

A város eleget tett az említett Belügyminiszteri rendeletnek és a felszabadulásig nem is foglalkozott a közgyűlés az utcanevekkel.

Hódmezővásárhely 1944. október 8-án szabadult fel. Az akkor önálló egységként, központi irányítás nélkül, az olasz városállamok módjára élő közösség új vezetőire rendkívüli feladatok hárultak, az élet megindítása, a termelés-szervezés és a háború nyomainak eltüntetése területén egyaránt. Az első hónapokban természetesen nem foglalkoztak utcanév-problémákkal.

A termelésszervezési, közellátási és egyéb létfontosságú kérdés eredményes megoldása után, az általános politikai rendezés keretében került sor az utcanevekre is. Ezt részben az sürgette, hogy néhány utcanév (Mussolini, Horthy) a változott politikai viszonyok között természetesen tarthatatlanná vált, másrészt az a pozitív törekvés is előtérbe került, hogy a városvezetés adósságot törlesszen több irányban is (Szántó K. János, Ady, Bajcsy Zsilinszky). 1946-ban a Mussolini utcát visszaállította eredeti nevére, Kapitány utcára, az agrárszocialista mozgalom vezető egyéniségének, Szántó Kovács Jánosnak az emlékét pedig megörökítette azzal, hogy a Rothermere és a Ferencz József utcát egygévontta, Szántó Kovács utca néven. Ugyancsak ez a közgyűlés megvalósította azt a régi kezdeményezést, hogy a nagy magyar költő, Ady Endre is méltó megbecsülést kapjon megfelelő utca elnevezésével Hódmezővásárhelyen. Ennek érdekében a Horthy Miklós utcának a nevét változtatták meg. Fájdalmas kötelességet teljesített a törvényhatósági bizottság akkor, amikor a magyar ellenállási mozgalom egyik vezetőjéről, a nyilasok által kivégzett Bajcsy Zsilinszky Endréről nevezte el a korábbi Kállay utcát.³⁶

A magyar Kommunista Párt helyi szervezete a Horthy Istvánról elnevezett korábbi Kincses-telep nevének eredeti nevére való visszaállítását javasolta 1946-ban eredményesen.³⁷

A következő kisebb jelentőségű változást az jelentette, hogy a királysori lakosok kérelmére a Jókai utca folytatását képező ezen utcaszakaszt a törvényhatósági bizottság a Jókai utcához csatolta.³⁸

Közel egymáshoz két javaslat is született hamarosan. Az egyiket Hódi Sándor törvényhatósági bizottsági tag terjesztette elő, indítványozva benne, hogy a Csáky Lajos utcát József Attiláról nevezzék el.³⁹ A másik javaslatot a Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalom terjesztette elő, és ebben a feudális Magyarországot megszemélyesítő Werbőczy utcának a magyar jobbagység küzdelme vezető egyéniségéről, Dózsa Györgyről való elnevezését indítványozta.⁴⁰ A törvényhatósági bizottság

³⁴ 831/1944. Polgm.

³⁵ 1134/1944. Polgm.

³⁶ 8/1946. Kgy.

³⁷ 92/1946. Kgy.

³⁸ 107/1946. Kgy.

³⁹ 245/1946. Kgy.

⁴⁰ 264/1946. Kgy.

mindkét javaslatot elvileg elfogadta, de akkor felmerült már az általánosabb, a társadalmi viszonyok demokratikus változását tükröző utcánév-rendezés iránti igény. A város utasította is polgármesterét ennek a kidolgozására mindkét beadvánnyal kapcsolatos határozatában. Az előkészületek több mint 1 évet vettek igénybe. A pártközi megbeszélés után került a törvényhatósági bizottság elé a javaslat. Ez a változás 28 utcát érintett, túlnyomóan az irredenta utcákat és a régi városvezetők nevét viselőket, de feloldotta az azonos elnevezéseket is (Makói utca és Makói országút, Széchenyi tér ~ Széchenyi utca).⁴¹

A változások a következőkként alakultak:

Pálffy = *Marx*
 Borszék = *Göloncsér*
 Király = *Partizán*
 Dr. Soós István = *Dózsa György*
 Arad = *Somogyi Béla*
 Kolozsvár = *Móricz Zsigmond*
 Pozsony = *Esze Tamás*
 Temesvár = *Achim András*
 Eperjes = *Lőrinc pap*
 Zólyom = *Pásztor János*
 Dr. Csáky Lajos = *József Attila*
 Gyergyó = *Vak Bottyán*
 Várad = *Ötvenhat mártír*
 Olt = *Nagy András János*

Kassa = *Kunfi Zsigmond*
 Ungvár = *Martinovics*
 Késmárk = *Szabó Ervin*
 Rákosi Jenő = *Madách Imre*
 Bethlen István = *Táncsics*
 Zenta = *Bartók Béla*
 Verbőczy = *Arany János*
 Komárom = *Eötvös*
 Nyitra = *Móra Ferenc*
 gr. Csáky Albin = *Október 8*
 Makói = *Vörös Hadsereg*
 Sugár = *Tornyai János*
 Serényi Béla = *Budai N. Antal*
 Szabadka = *Mikszáth Kálmán*

A változások első áttekintéséből is világos, hogy részben politikai, történeti (Marx, Partizán, Dózsa György, Somogyi Béla, Esze Tamás, Áchim, Lőrinc pap, Vak Bottyán, Martinovics, Szabó Ervin, Táncsics, Október 8, Vöröshadsereg, Budai Nagy Antal) részben irodalmi, művészeti (Móricz Zsigmond, Pásztor János, József Attila, Madách, Bartók Béla, Arany János, Eötvös, Móra Ferenc, Tornyai János, Mikszáth K.) adósságtörlesztést valósított meg. (Bármilyen hihetetlen, de nem volt utcája eddig Arany Jánosnak és Madách Imrének, sőt nyilván oda nem figyelésből Tornyai Jánosnak sem.)

Ezek a változások világos, összefüggő, egyértelmű koncepciót mutattak. Ebbe a törekvésbe jól beleilleszkedett néhány helyi jelentőségű név (Nagy A. János, Göloncsér, Ötvenhat mártír beiktatása is.) Ugyene határozatban (34/1946 Kgy.) a korábbi Lindenfeld, később Bonczos Miklós telepnek nevezett városrész önálló elnevezését is megszüntette a törvényhatósági bizottság, mert a város V. kerületi részével szervesen egybeépült. Ebben a törvényhatósági bizottsági határozatban, bár sok utcát érintett, minden egyes új elnevezésről 4—5 soros lényegmondó, tömör indokolást is találunk.

Később, a fordulat éve után elsősorban a nemzetközi és a magyar munkásmozgalom vezetői, továbbá a Vörös Hadsereg parancsnokai kaptak 1950 elején utcát városunkban. A közvetlen határozat dokumentációja hosszas kutatás után sem járt eredménnyel. Az ekkor bekövetkezett változásokat a sajtóból lehetett dokumentálni.⁴²

A változások a következőkben állapíthatók meg a sajtóközlemény alapján:

Andrássy — *Sztálin*
 Bartóki — *Engels*
 Bácska — *Endre Béla*
 Bánát — *Rózsa Ferenc*
 Bereczk Pál — *Sztahanov*

Darányi — *Puskin*
 Dáni — *Tolbuhin*
 Endrey Gyula — *Ságvári E.*
 Eszterházy — *Duna*
 Érsek — *Sztálingrád*

⁴¹ 34/1948. Kgy.

⁴² Viharsarok 1950. II. 21.

Hódi Pál — *Lenin*
Juhász Mihály — *Fürst S.*
Kaszap — *Malinovszkij*
Károlyi — *Dimitrov*
Koncz telep — *Tisza*
Püspök — *Moszkva*
Rónai — *Sallai Imre*

Széchenyi tér — *Zsdánov tér*
Tátra — *Schönherz Zoltán*
Teleki — *Vorosilov*
Vág — *Gorkij*
Wlassich — *Vörös Csillag*
Kassa [~Kunfi Zsigmond] — *Makarenkó*
Késmárk [~Szabó Ervin] — *Majakovszkij*

A sajtóközlemény szerint a Kassa utca Makarenkó utcává változott, a Késmárk utca pedig Majakovszkij utca lett. A közlemény kihagyja azt a közbeeső állapotot, amikor kb. másfél évig a Kassa utca Kunfi Zsigmond utca, a Késmárk utca pedig Szabó Ervin utca volt. Különösen az utóbbi változtatásával kapcsolatban érezhető bizonyos türelmetlenség, hiszen Budapesten ma is Szabó Ervin nevét viseli, éppen életművének megfelelő értékelése miatt, az egykori Fővárosi Könyvtár.

A korra jellemzően Sztálin a város főutcáját kapta, Lenin viszont egy rövid kis utcát, igaz, a belvárosban. Ehhez az utca-elnevezési periódushoz kapcsolódik a Magyar Ifjúsági Népi Szövetség járási titkárságának 1949. október 4-én kelt beadványa is, melyben a Kaszap utcát Ságvári Endre, az Andrássy utcát pedig Rákosi Mátyás utcának javasolták elnevezni.⁴³ A beadvány szerkesztőjének a Kaszap utcával kapcsolatos kiinduló pontja helytelen, mert azt feltételezte, hogy Kaszap Istvánról van az utca elnevezve. A Rákosi Mátyás utcával kapcsolatos javaslat megítélését illetően, szemben a többi faluban bevezetett gyakorlattal, a város vezetése a többi városhoz és a fővároshoz igazodva mellőzte a javaslat érdemi tárgyalását.

Ugyancsak ifjúsági utca-elnevezési javaslatról adott hírt a sajtó 1950. nyarán, amikor arról írt, hogy „Hódmezővásárhely ifjúsága a Dolgozó Ifjúság Szövetségének megalakulását azzal is emlékeztetéssel teszi, hogy a város egyik nagy utcáját, a Királyszék utcát „Június 18” utcának nevezi el.”⁴⁴ A javaslat nem valósult meg, mert az utcaelnevezés hatáskörét illetően a javaslattevők tévedésben voltak. Vásárhely ifjúságának megfelelő szervezete útján csak kezdeményező, de nem döntési lehetősége volt.

A Végrehajtó Bizottság foglalkozott 1951-ben saját hatáskörben utcaelnevezéssel, és az 1152-29-6/52. vb számú határozatában a Cigány utca nevét Palma utcára változtatta, nyilvánvalóan a faji megkülönböztetés megszüntetése érdekében. Szintén e határozatban a Lévai és Pál utcák végében levő házsort Rác Ferenc utcának nevezte el. Rác Ferenc 1856-ban született Hódmezővásárhelyen. Kubikos, napszámos volt, és 1894-től résztvett a vásárhelyi munkásmozgalomban. A Tanácsköztársaság idején a forradalmi törvényszék tagja volt. A fehérterror alatt 4 havi börtönbüntetést is szenvedett, majd 1932-ben halt meg.

Ugyancsak ezzel a határozattal foglalt állást a mai Kertváros, akkor még Halasi telep 50-es évek elején kiépült utcáinak elnevezése ügyében is a vb, ezeket az új utcákat Zója, Hámán Kató és Zetkin Klára nevével jelölve meg. Ebben is felfedezhető az egységes törekvés, a magyar és nemzetközi munkásmozgalom, illetőleg a Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának női vezetőit, mártírjait tisztelve meg az utcák róluk történt elnevezésével. 1953-ban az Építési és Közlekedési Állandó Bizottság a szentekről elnevezett utcák nevének megváltoztatását kezdeményezte, javasolva Osztapenkó, Somlay Arthúr, Rosenbert házaspár, Mao-Ce-Tung és Kim-Ír Szen, valamint Don, Volga és Béke utcaneveket.

A Végrehajtó Bizottság az alábbi változtatásokat fogadta el, figyelembe véve a „nevek kiejtésének könnyűségét.”⁴⁵:

⁴³ 14939/1949. t. ü.

⁴⁴ Viharsarok 1950. jún. 27.

⁴⁵ 112-2/1953. VII.

Szt. Antal utca helyett *Alkotmány* utca
 Szt. Imre herceg utca helyett *Virág* utca,
 Szt. László utca helyett *Béke* utca,
 Szt. István utca helyett *Vöröslobogó* utca.

A Városi Tanács ezt követően utcanevekkel csak 1957-ben foglalkozott, amikor is utasította a Végrehajtó Bizottságot arra, hogy „*az ellenforradalom idején különböző szervek által megváltoztatott utcák és terek nevét az eredeti elnevezésre állítsa vissza*”.⁴⁶ (Az eredeti név alatt itt az ellenforradalom előtti nevet értette a határozat!)
 Érintett utcák:

Eredeti név:	Megváltoztatott név:
<i>Sztálin</i>	Kossuth Lajos
<i>Vöröslobogó</i>	Szt. István
<i>Béke</i>	Szt. László
<i>Malinovszkij</i>	Kaszap
<i>Vorosilov</i>	Teleki
<i>Zsdánov tér</i>	Széchenyi tér
<i>Beloianisz tér</i>	Futó Mihály tér
<i>Dimitrov</i>	Károlyi

A fejlődő tanyaközpontokban is szükségessé vált a kialakult utcák elnevezése. Erre először a viszonylag legfejlettebb Szikáncson került sor. Az itt kialakult utcanevek: Petőfi, Felszabadulás, Dózsa György, Lenin és Vörös Csillag. Nemsokára következett Batida is, itt az alábbi utcaneveket állapította meg a városi tanács:⁴⁷

I. = Béke, II. = Petőfi, III. = Kossuth, IV. = Rákóczi

Egy évvel később az Erzsébeti tanyaközpont utcaneveit tárgyalta a Tanács és Árpád, Ady, Béke és Lenin utcák elnevezéseit mondta ki.⁴⁸

Az Erzsébeti Tanyaközpont utcaneveit tárgyaló városi tanácsülés még egy korábbi utcanév-változtatást is eszközölt. A Kapitány utcát a kórházalapító igazgatófőorvosról, dr. Imre Józsefről, későbbi szemész-professzorról nevezte el, aki orvosi munkája mellett a város közéletében is jelentős szerepet töltött be.⁴⁹

1959-ben a 40 éves évforduló alkalmából a Szabadság-teret a városi tanács Tanácsköztársaság térre változtatta.⁵⁰ Ugyanehhez az évfordulóhoz kapcsolódik az a határozat, mely a Zsoldos utcát Szamuely Tiborról nevezte el.⁵¹ Már ekkor felmerült az a gondolat, hogy a Tanácsköztársaság helyi vezetőiről is indokolt lenne utcát elnevezni. A még élő kortársak kicsinyessége azonban akadályt gördített ez elé.

A hatvanas évek elejére elérkezett az ideje, hogy a személyi kultusz ne tükröződjék többé vásárhelyi utcanevekben. Ennek keretében a Sztálin utcát Lenin utcának, a Sztálingrád utcát Juhász Gyula utcának, a korábbi Lenin utcát Lumumba utcának és a fenti törekvéstől függetlenül, de ugyanebben a határozatban a Kálvin teret November 7. térnek nevezte el a városi tanács.⁵² (Nem vitatható November 7-nek, mint rendkívüli történelmi eseménynek a megörökítése, de kérdéses, hogy Kálvin nevének teljes megszüntetése indokolt-e akkor, amikor Budapesten és Szegeden is

⁴⁶ 13/1957. vt.

⁴⁷ 28/1957. vt.

⁴⁸ 25/1958. vt.

⁴⁹ 23/1958. vt.

⁵⁰ 5/1959. vt.

⁵¹ 12/1959. vt.

⁵² 15/1962. vt.

van ilyen tér, és éppen Hódmezővásárhelyen nincs, mely város pedig jelentős protestáns hagyománnyal rendelkezik.)

A város fejlődése különösen a Serháztéren és a Kincses telep környékén volt erőteljes. Itt új házsorok alakultak ki, ezek elnevezésével 1964. febr. 21-én foglalkozott a városi tanács: a Serház tér körül kialakult utcákat Diófa, Hársfa, Csalogány, Boróka utcának nevezte el. Érdekes utcaelnevezés valósult meg a korábbi Serház térrel kapcsolatban. Miután a Serház tér mint tér a beépítés folytán megszűnt, az egyik utcát Serházter utcának nevezték el, ezt a várostörténeti értékű utcanévet mentve át, vállalva a hangzás és az összetétel különösségét.

A Kincses telep környéki utcáknak pedig Akácfa, Rác Ferenc, Gyöngy, Orgona, Nefelejts, Gólya neveket adott, a Hódtó környékén kialakult, újjonnan épült KISZ házak utcáját Ifjúság utcának, a Nagy András János utca melletti utcát Honvéd utcának, a Halasi telepet pedig Kertvárosnak nevezte el a városi tanács.⁵³

Ezekben a döntésekben tulajdonképpen visszanyúlt a városvezetés a régi, a XIX. sz. közepének hagyományaihoz akkor, amikor az utóbbi időben eluralkodott személynévvel szemben, túlnyomóan közneveket használt az utcák elnevezésére.

A város szülötte, Kiss Lajos, Kossuth-díjas néprajztudós halálát követően gyorsan történt intézkedés a városi tanács részéről, emléke megörökítését illetően. Ez a határozat egyetértett szobor felállításával és kimondta azt is, hogy utca-elnevezést is szükségesnek tart a nagy etnográfusról. Megbízta a Végrehajtó Bizottságot, terjesszen konkrét javaslatot a legközelebbi tanácsülés elé. Kiss Lajos szobra időközben megvalósult, az utcanévvvel kapcsolatos javaslat azonban sajnálatosan még a mai napig is várat magára.⁵⁴

A köznevek előtérbe kerülésének gyakorlatát folytatta a városi tanács az utcák elnevezésében akkor, amikor a Kertvárosban az Ifjúság utcával párhuzamos utcákat Hóvirág, Mandula, és Nap névvel illette.⁵⁵

Nem sokkal halála után utcát nevezett el a városi tanács Kohán György, Kossuth-díjas festőművészről, aki több mint három évtizeden át élt, alkotott Hódmezővásárhelyen. Az utcaelnevezésben ez esetben közvetlen logikai, szellemi kapcsolatot is kifejezett a tanács akkor, amikor a Kollektív Műterem és a műtermes lakások utcáját adta Kohán Györgynek.⁵⁶

A Hazafias Népfront helyi elnöksége 1967-ben javaslatot terjesztett elő a Serház téren kialakított három új utca nevére. Rudas László utcának, Barátság utcának és a magyar köztársasági mozgalom vezetőjéről Nagy György utcának kezdeményezte, javasolta az új utcákat. A városi tanács figyelemmel a polgári demokratikus forradalom közelgő évfordulójára, levette napirendről a javaslatokat.⁵⁷ (Később utca helyett működése helyén elhelyezett emléktáblával adóztunk Nagy György munkásságának). 1968 tavaszán azután a három utcát, ismét az egyszerűsége törekedve Tulipán, Jázmin és Csalogány utcának nevezte el a tanács. A polgári demokratikus forradalom, a Magyar Kommunista Párt megalakulása és a Tanácsköztársaság kiáltása 50. évfordulója alkalmából a városi tanács ez alkalomhoz kapcsolódóan több utcaelnevezést határozott el. Így a Királyszék utcát Károlyi Mihályról, a Kutasi utat Kun Béláról, a Hattyas utcát pedig Bokányi Dezsőről nevezte el.⁵⁸

⁵³ 24/1964. vt.

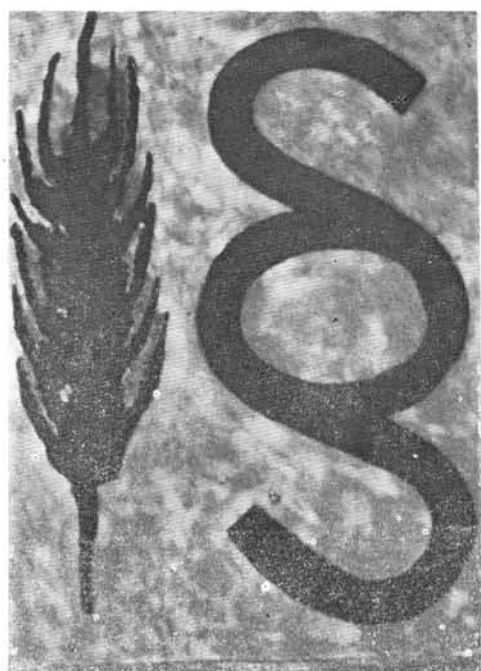
⁵⁴ 7/1965. vt.

⁵⁵ 11/1966. vt.

⁵⁶ 36/1967. vt.

⁵⁷ 36/1967. vt.

⁵⁸ 44/1968. vt.

1

2

3

4

Az utóbbi elnevezés ahhoz a házhoz kapcsolódott, melyben Bokányi Dezső agitációs körútja során többször megfordult. (E házon emléktáblát is helyeztek el.)

Folytatódott a Tanácsköztársasághoz kapcsolódó utcaelnevezés 1969-ben is, amikor is a direktórium helyi vezetői kaptak ekképpen megőrkítést. Azokat az utcákat nevezték el a direktórium helyi vezetőiről, amelyekben éltek, tevékenykedtek. Így a Csillag utca Borsi János, a Kisfaludy utca Posztós Sándor, a Rostély utca Kovács Imre nevét kapta. A Koczka utca egyrésze a vásárhelyi születésű és a nemzetközi munkásmozgalomban is jelentős szerepet betöltő Csorba Máriáról került elnevezésre. Ugyanekkor azonban a magyar művészeti élet is több utcát kapott, az új telepeken. Rudnay, Munkácsy, Koszta neve bizonyítja ezt. A közelmúlt magyar történelme jelentős személyiségének, Münnich Ferencnek a megbecsülését is utca hirdeti 1969. április 18. óta Vásárhelyen. Ugyanebben a határozatban a Kincses telep környékén Kaptár, Zivatar, Vadász utcák és a jeles vásárhelyi népdalgyűjtőről elnevezett Török Károly utca kialakítására került sor.

A szintén fejlődő Lindenfeld telep környéki utcák a Rét, Eke, Búza, és Pipacs nevet kapták. Batidán Április 4. és Iskola utca, Kútvölgyön pedig Bem utca gazdagította utcanevünket e nagy összefoglaló határozat eredményeként.⁵⁹

A következő utcanév-változást a Lenin centenárium hozta. 1970 áprilisában az akkori Beloiannisz téren a tér új kiképzésével felállításra került Lenin szobra, Szabó Iván szobrászművész alkotása. Annak érdekében, hogy a tér és a szobor összhangja biztosított legyen, a teret a városi tanács Leninről nevezte el, azzal a kötelezettséggel, hogy Beloianniszról a későbbiekben utcát fog elnevezni. Ugyanezen határozatban az Ady Endre utca felső részét, miután a közvetlen forgalom a Lenin tér kialakulásával az utca két része között megszűnt, Városház utcának nevezték el.⁶⁰

Feldolgozásunk időpontjáig az utolsó utcanév-adások a fejlődő városrészek eddig el nem nevezett, újonnan kialakult utcáira vonatkoztak az 1971 augusztusi tanácsülés határozata szerint.⁶¹ Ekkor a Béke utca folytatásában kialakított új települést Béke telepnek, és e telepen az eddig kialakult új utcákat Váci Mihály utcának, Viharsarok utcának és a korábbi adósság törlesztéséül Beloiannisz utcának nevezte el. A serházteri új településben a Téglagyár mellett elvezető utcát helyes, konkrét kapcsolódással Téglagyár utcának nevezte el a városi tanács, és a Kertvárosban a Kertészeti Vállalat központjától nyugatra kialakított utcákat Gosztonyi József, Radnóti Miklós és Fenyő utcának nevezte el. Az utóbbi szintén közvetlen helyi sajátosságból kiinduló utcanév, mert az utcához közel az 50-es években telepített fenyves terület. A Gosztonyi utca a képzőművészeti hagyományban gazdag városban a múlt században élt (1837—1870) első vásárhelyi festő nevét örökíti meg, aki rövid élete alatt számos és különböző témájú művet alkotott, melyek egy része ma is közintézmények tulajdonában vannak. Ugyanebben a határozatban az Erzsébet-tanyaközpontban kialakult új házsornak Petőfi utca nevet adta a Városi Tanács.

Nézzük adósságainkat is. Két közvetlen, határozatban vállalt adósság a következő: fentebb említetten Beloiannisszal kapcsolatos az egyik. A másik pedig az, hogy a Kisfaludy utca elnevezésekor végrehajtóbizottsági kötelezettség-vállalás történt az utcanév további fenntartására. Ugyanígy kötelezettség áll fenn a már ki-

A mellékelt művészi utcatáblák (a 108. oldalon): 1. *Szalay Ferenc*: Alkotmány utca; 2. *Hézső Ferenc*: Dózsa György utca; 3. *Fekete János*: Lumumba utca; 4. *Szabó Iván*: Kinizsi utca.

⁵⁹ 21/1969. vt.

⁶⁰ 7/1970. vt.

⁶¹ 41/1971. vt.

fejtettek szerint, Kiss Lajossal szemben is. Etikai, művészeti elvárással kell az elkövetkező utcaelnevezésekkel gondolnunk Liszt Ferencre, Erkelre és Kodályra is. Nemhiába képzőművészeti város Vásárhely, a magyar képzőművészet szépen szerepel az utcanevek sorában, a zenéről azonban mintha egy kissé megfeledkeztünk volna. A város szülöttei közül Szerdahelyi József iránti adósságunk is fennáll. Annál is inkább érvényes ez, mert ide nem kapcsolódó nagy kortársai (Lendvay, Egressy, Fánecs), mint már ezt említettük, kaptak utcát Vásárhelyen, csak éppen az itt született Szerdahelyi nem.

Még néhány érdekesség utcaneveinkkel kapcsolatban: a Csengettyű utca városrendezés során szűnt meg. A városközpont rekonstrukciója alkalmával valószínűleg fog még ilyen eset előfordulni. Van utcánk, melyben egyetlen házszám sincs, (Pásztor utca), mert az itt fekvő házak kapui a szomszédos (Rárósi, Dimitrov) utcákra nyílnak.

Még egy dolgról említést kell tenni a vásárhelyi utcanevekkel kapcsolatban. A vásárhelyi képzőművészeknek arról az elismerésre méltó tevékenységéről van szó, mellyel sajátos, esztétikus városképet varázsoltak művészi utcatáblák készítésével. Eddig mintegy 30 utca kapott ilyen, részben jelképes, részben portré megoldású kerámia-, ill. fémdomborításos utcatáblát. A kezdeményezés e téren Szabó Iván szobrászművészé, aki elsőnek készítette el dr. Imre József utca-tábláját majolikából. Őt követték Kamotsay István, Szalay Ferenc, Hézső Ferenc, Fekete János, Végvári Gyula, Lelkes István, Füstös Zoltán, Fodor József, Erdős Péter, Csohány Kálmán, László Gyula, Fülöp Erzsébet artisztikus utcatáblái. Az utcák városközpontához közelebb eső sarokházán elhelyezett táblák valóban érdekes, színes foltját jelentik Vásárhelyi utcaképének és remélten további folytatása is lesz az értékes kezdeményezésnek.⁶²

Tájékoztatásul két áttekintést elősegítő kimutatás egészíti ki mellékletként ezt a tanulmányt. A II. sz. mellékletben a változásokat tüntetjük fel, azok egymást követő időrendi sorrendjében. A III. sz. melléklet pedig a jelen állapotot rögzíti, magában foglalva valamennyi 1970. dec. 31-én érvényben volt vásárhelyi utcanevet, részben a város lakóinak tájékoztatásául, részben a jövő ez irányú kutatásának nyújtva alapot.

Az utcanevek, a létezők, a megváltoztatottak és a meg nem valósítottak egyaránt, mint az eddigiekből is kitűnik, történelmet tükröznek. Képet adnak egy társadalomról és ezzel hozzájárulnak egy város múltjának megismeréséhez, történelmének teljesebb feltárásához. Ezt a célt kívántuk szolgálni akkor, amikor utcaneveink kialakulásáról, változásáról és az ehhez kapcsolódó eseményekről szoltunk e tanulmányban.

HÓDMEZŐVÁSÁRHELY UTCANEVEI 1857-BEN

(a dőlt betűsek nem változtak)

Oskola utca
Mészárszék u.
Tópart u.
Kapitány u.
Hunyadi u.
Gojdár zug u.
Árvíz u.
Keskeny u.

Árok u.
Vivó u.
Sarló zug u.
Lapos u.
György u.
Rigó u.
Árpa u.
Sára u.

⁶² Művészet 1967. IX.

Kurta u.
Királyszék u.
Száráz u.
Solti u.
Rövid u.
Halász u.
Veréb u.
Szoros zug
Malom u.
Fehér u.
Szegvári u.
Meggy u.
László u.
Kökény u.
Epres u.
Pacsirta u.
Szél u.
Könyök u.
Sas u.
Oroszlány u.
Varnyú u.
Veres u.
Dió u.
Őz u.
Szöllő u.
Borz u.
Szivárvány u.
Szalma u.
Hideg u.
Zsoldos u.
Vigadj u.
Darázs u.
Hernyó u.
Szöglet u.
Péter u.
Répa u.
Gyökér u.
Csatorna u.
Kalap u.
Agyag u.
Szék u.
Pipiske u.
Jámbor u.
Fűzfa u.
Dobogó u.
Pál u.
Hattyas u.
Sarkantyú u.
Kontraszti u.
Észak u.
Kapa u.
Bánom u.
Ugrás u.
Határ u.
Szivar u.
Hajnal u.
Kukoricza u.
Kacsa u.
Gyékeny u.
Sárkány u.
Nád u.
Csík u.
Csúcs u.

Kígyó u.
Imre u.
Szög u.
Csirke u.
Tükör u.
Szerentse u.
János u.
István u.
Mihály u.
Lázár u.
Kecske u.
Bárány u.
Miklós u.
Holló u.
Széna u.
Ilona u.
Fetske zug
Egér zug
Adám u.
Búza u.
Cserép u.
Kakuk u.
Simon u.
Szunyog u.
Galamb u.
Béka u.
Farkas u.
Rák u.
Szarvas u.
Égető u.
Toldi u.
Mátyás u.
Nap u.
Susáni u.
Koppláló u.
Győző u.
Tehén u.
Ferencz u.
Vidra u.
Búvár u.
Flórián u.
Gomba u.
Csiga u.
Róka u.
Üszög u.
Eszter u.
Ilka u.
Boris u.
Egyed u.
Kos u.
Bárd u.
Fáncsy u.
Vörösmarty u.
Nádor u.
Csomorkányi u.
Költsei u.
Virradat u.
Makai országút
Csokonai u.
Sarkalyi u.
Vahot u.
Síp u.
Visszhang u.

Nyárfa u.
Káka u.
Gólya u.
Jég u.
Liba u.
Epe u.
Szt. István u.
Daru u.
Pásztor u.
Sáfrány u.
Konkoly u.
Torma u.
Csicsóka u.
Dér u.
Ólom u.
Mózes u.
Sikátor u.
Temető u.
Szegfű u.
Szt. Antal u.
Virág u.
Lánc u.
Csonka u.
Délibáb u.
Kard u.
Csalogány u.
Kakas u.
Oldalkosár u.
Juhász u.
Zrinyi u.
Szt. Királyi u.
Árpád u.
Béla u.
Lehel u.
Apród u.
Templom u.
Csengettyű u.
Szerény u.
Márton u.
Kinizsi u.
Fácán u.
Cukor u.
Zsigmond u.
Ignác u.
Csillag u.

Szétsényi u.
Szoboszlai u.
Pálma u.
Tuhutum u.
Gellért u.
Hunyor u.
Dob u.
Anna u.
Püspök u.
Réz u.
Kasza u.
Villa u.
Ág u.
Bálint u.
Berkenye u.
Fény u.
Rostély u.
Szilva u.
Só u.
Vas u.
Éva u.
Sövény u.
Kert u.
Áldomás u.
Gyümölcs u.
Körtély u.
Gergel u.
Tenyér u.
Görbe u.
Komló u.
Makk u.
Tél u.
Tavaszi u.
Levél u.
Kistópart u.
Szeder u.
Nyár u.
Gábor u.
Retek u.
Alma u.
Tölgyfa u.
Kistöltés u.
Vidám u.
Horog u.
Jakab zug

VÁLTOZOTT UTCANEVEK

(a változások időrendjében és a mai utcanevek betűrendjében)

Temesvár — <i>Áchim András</i>	Csalogány — <i>Bercsényi</i>
Szegedi — Vilmos császár — <i>Horthy Miklós</i>	Ignác — <i>Berzsenyi</i>
<i>Ady Endre</i>	Jakab — <i>Bezerédy</i>
Szt. Antal — <i>Alkotmány</i>	Hattyas — Kapa u. egyrésze — <i>Bokányi Dezső u.</i>
Alma — <i>Almásy</i>	Keskeny — Csillag — <i>Borsi János</i>
Vigadj — <i>Werbőczy</i> — <i>Arany János</i>	Pipiske — <i>Botond</i>
Solti — Rövid utcák összevonásából — <i>Álmos</i>	Serényi Béla — <i>Budai N. Antal</i>
Lapos u. egyrésze — <i>Árok u.</i>	Cseresznye — <i>Cserey</i>
Hód — Vasút — <i>Kállay</i> — <i>Bajcsy Zsilinszky</i>	Koczka u. egyrésze — <i>Csorba Mária</i>
Bajnok — <i>Kakukk</i>	Bika — <i>Damjanich</i>
Hunyor — <i>Bajza</i>	Kardos — <i>Deák Ferenc</i>

Búza — *Balassa*
 Zenta — *Bartók Béla*
 Kakas — *Batthyányi*
 Bánom — *Bánfy*
 Gyékény — *Báthory*
 Jég — Szt. László — *Béke*
 Liba — *Béla cigány*
 Boris — *Béldy*
 Veréb — *Bem József*
 Úszóg — *Benőfy*
 Béka — *Beöthy*

Juhász M. — *Fürst Sándor*
 Fűzes — *Fűz*
 Tehén — *Garay*
 Vág — *Gorkij*
 Borszék — *Göloncsér*
 Darázs — *Gyulai*
 Horog — *Hold*
 Kapitány — Mussolini — Kapitány — *Dr. Imre József*
 Kontrászk — *Jókai*
 Fácán — Dr. Csáky Lajos — *József Attila*
 Villa — Érsek — Sztálingrád, — *Juhász Gyula*
 Árpa — *Kalász*
 Kácsa — *Kálmán*
 Királyszek — *Károlyi M.*
 Kecse — *Kazinczy*
 Szunyog — *Kiss Ernő*
 Tenyér — *Klapka*
 Új — *Klauzál*
 Kos — *Konti*
 Kurta — *Korona*
 Fő-tér — *Kossuth tér*
 Rostély — *Kovács Imre*
 Kismolnár köz — *Könyves*
 Kutasi út — *Kun Béla*
 Egyed — *Lendvai*
 Nagy — Fő — *Andrássy* — Sztálin — *Lenin*
 Hal tér — Futó Mihály — *Beloianisz* — *Lenin tér*
 Hernyó — *Lenkei*
 Csatorna — *Lévai*
 Eperjes — *Lőrinc pap*
 Szegvári — *Rákosi Jenő* — *Madách Imre*
 Kukorica — *Magyar*
 Kétmalom — *Malom*
 Késmárk — *Szabó Ervin* — *Majakovszkij*
 Kassa — *Kunfi Zsigmond* — *Makarenkó*
 Zrínyi — *Kaszap* — *Malinovszkij*
 Ungvár — *Martinovics*
 Cserép — *Pálffy* — *Marx*
 Meggy — *Medgyesi*
 Nyitra — *Móra Ferenc*
 Kolozsvári — *Móricz Zsigmond*
 Püspök — *Moszkva*
 Olt — *Nagy András János*
 Csillag — *Nagy Sándor*

Lakhat — *Károlyi* — *Dimitrov*
 Dobogó — *Doboz*
 Szivar — *Dohány*
 Mihály — Dr. Soós István — *Dózsa Gy. u.*
 Eszti — *Eszterházy* — *Duna*
 Egres — *Egressy*
 Bartóky — *Engels*
 Komárom — *Eötvös*
 Pozsony — *Esze Tamás*
 Bácska — *Endre Béla*
 Fehér — *Fehérvári*
 Lázár — *Felszabadulás*
 János tér — *Kálvin tér* — *November 7 tér*
 Oroszlán — *Nyizsnyai G.*
 Lánc — gr. Csáky Albin — *Október 8. u.*
 Várad — *Ötvenhat mártír*
 Király — *Partizán*
 Zólyom — *Pásztor János*
 Délibáb — *Petőfi*
 Gólya — *Kisfaludy* — *Posztós Sándor*
 Darányi — *Puskin*
 Hideg u. egyrésze — *Rác F.*
 Káka — *Rákóczi*
 Répa — *Révai*
 Bánát — *Rózsa Ferenc*
 Mária Valéria — *Sendrey Gyula* — *Ságvári E.*
 Dió — *Rónai* — *Sallai Imre*
 Serény — *Sas*
 Tátra — *Schönherz Z.*
 Áldomás — *Simonyi*
 Arad — *Somogyi B.*
 Szalma — *Szalay*
 Vásárhelyi — *Szentesi* — *Rothermere* — *Ferencz J.* — *Szántó K. J.*
 Nap — *Szeremlei*
 Széna — *Szigligeti*
 Iskola — *Szőnyi*
 Bereczk Pál — *Sztahanov*
 Zsoldos — *Szamuely T.*
 Vásártér — gr. Csáky Albin tér — Szt. István tér — *Szabadság tér* — *Tanácsköztársaság tér*
 Új Világ — *Bethlen I.* — *Táncsics M.*
 Sörház — *Dáni* — *Tolbuhin*
 Csirke — *Tompa*
 Koplaló — *Sugár* — *Tornyai J.*
 Szeglet — *Török Bálint*
 Varjú — *Vajda*
 Gyergyó — *Vak Bottyán*
 Szegedi — *Vilmos császár* — *Horthy M.* — *Ady E.* — *Városház*
 Virág — Szt. Imre herceg — *Virág*
 Csúcs — *Teleki* — *Vorosilov*
 Kereszt — *Kórház* — *Wlassich* — *Vöröscsillag*
 Makói — *Vöröshadsereg*
 Szt. István — *Vöröslöbögő*
 Tarjáni Nagy utca — *Zrínyi*
 Széchenyi tér — *Zsdánov tér*

UTCANEVEK

1971. aug. 31.

Áchim András
 Ádám
 Ady Endre
 Ág
 Agyag
 Akácfa
 Alkotmány
 Almásy
 Álmos
 Anna
 Arany
 Arany János
 Árok
 Árpád
 Árvíz
 Bajcsy Zsilinszky
 Bajnok
 Bajza
 Balassa
 Bálint
 Bánfy
 Bárány
 Bárd
 Bartók Béla
 Báthory
 Batthyány
 Béke
 Béla
 Béla cigány
 Béldi
 Beloannisz
 Bem József
 Benőfy
 Beóthy
 Bercsényi
 Berkenye
 Berzsényi
 Bezerédy
 Bocskai
 Bolgár
 Bokányi Dezső
 Borz
 Boróka
 Borsi János
 Botond
 Budai Nagy Antal
 Búvár
 Búza
 Cukor
 Csalogány
 Cserei
 Csiga
 Csík
 Csokonai
 Csomorkányi
 Csorba Mária
 Damjanich
 Daru
 Deák Ferenc

Dél
 Délibáb
 Dimitrov
 Diófa
 Dob
 Dobó Katalin
 Dobozi
 Dohány
 Dózsa György
 Dráva
 Duna
 Egressy
 Eke
 Endre Béla
 Engels
 Eötvös
 Erdély
 Észak
 Esze Tamás
 Éva
 Ezüst
 Fánecsy
 Fáy
 Farkas
 Fecske
 Fehérvári
 Felszabadulás
 Fenyő
 Ferencz
 Fény
 Futó Mihály
 Fürst Sándor
 Fűz
 Fűzfa
 Gábor
 Galamb
 Garay
 Gellért
 Gergely
 Gólya
 Gomba
 Gorkij
 Gosztonyi József
 Göllöncsér
 Görbe
 Gyöngy
 György
 Gyulai
 Gyümölcs
 Hajnal
 Halász
 Határ
 Hámán Kató
 Hársfa
 Hideg
 Hold
 Holló
 Honvéd
 Hóvirág

Hunyadi
Ibolya
Ifjúság
Ilka
Ilona
Imre
Dr. Imre József
Ipoly
Jámbor
János
Jázmin
Jókai
Józsa
József Attila
Juhász Gyula
Kalap
Kalász
Kálmán
Kaptár
Kard
Károlyi Mihály
Kasza
Kazinczy
Kemény
Kert
Kígyó
Kinizsi
Kiserdősor
Kiss Ernő
Kistópart
Kistöltés
Klapka
Klauzál
Koczka
Kohán György
Konti
Korona
Kossuth tér
Kosza József
Kovács Imre
Kökény
Kölcsey
Könyök
Könyves
Körte
Kun Béla
László
Lehel
Lendvai
Lenin
Lenin tér
Lenkei
Lévai
Levél
Lőrinc pap
Lumumba
Madách Imre
Magyar
Majakovszkij
Makarenkó
Makói országút
Malinovszkij
Malom

Mandula
Maros
Martinovics
Márton
Marx
Mátyás
Medgyesi
Medgyessy Ferenc
Miklós
Mikszáth Kálmán
Móra Ferenc
Móricz Zsigmond
Moszkva
Mózes
Munkácsy Mihály
Munkás
Dr. Münnich Ferenc
Nap
Nád
Nádor
Nagy András János
Nagy Sándor
Nefelejts
November 7. tér
Nyár
Nyárfa
Nyizsnyai Gusztáv
Nyúl
Október 8.
Oldalkosár
Ólom
Orgona
Ötvenhat mártír
Pacsirta
Partizán
Pál
Pálma
Pásztor
Pásztor János
Petőfi Sándor
Pipacs
Posztós Sándor
Puskin
Rácz Ferenc
Ráday
Radnóti Miklós
Rákóczi
Rárósi
Rekettye
Rét
Révai
Révész
Réz
Rígó
Róka
Rozmaring
Rózsa
Rózsa Ferenc
Rövid
Rudnay Gyula
Ságvári Endre
Sallai Imre
Sarkalyi

Sarkantyú
 Sárkány
 Sarolta
 Sas
 Schönhercz Zoltán
 Serháztér
 Simon
 Sarkantyú
 Simonyi
 Síp
 Só
 Somogyi Béla
 Szalay
 Szamuely Tibor
 Szántó Kovács János
 Száraz
 Széchenyi
 Szegfű
 Szentkirályi
 Szeremlei Sámuel
 Szerencse
 Szék
 Szél
 Szigligeti
 Szilva
 Szivárvány
 Szoboszlai
 Szög
 Szőlő
 Szőnyi
 Sztahanov
 Tanácsköztársaság tér
 Táncsics Mihály
 Tavasz
 Téglagyár
 Tél
 Tisza
 Tóalj
 Tolbuchin

Toldi
 Tompa
 Tornyai János
 Tölgyfa
 Török
 Török Bálint
 Török Károly
 Tuhutum
 Tulipán
 Tükör
 Váczi Mihály
 Vadász
 Vajda
 Vak Bottyán
 Városház
 Vas
 Veres
 Vidacs
 Vidám
 Vidra
 Viharsarok
 Virág
 Virradat sor
 Visszhang
 Vívó
 Vorosilov
 Völgy
 Vöröscsillag
 Vöröshadsereg
 Vöröslobogó
 Vörösmarty
 Zetkin Klára
 Zivatar
 Zója
 Zrínyi
 Zsdánov tér
 Zsedényi
 Zsigmond

DIE GASSEN BENENNUNGEN VON HÓDMEZŐVÁSÁRHELY (Historische Übersicht)

von

János Dömötör

Die Gemeinschaft einer Stadt bewahrt ihre Erinnerungen auf unterschiedliche Arten und Weisen: in der mündlichen Überlieferung, auf Gedenksteinen, in Dokumenten und auf mannigfache andere Arten, so auch in den städtischen Ernennungen. Die ersten, spontanen Bezeichnungen weisen auf die Denkart der Bevölkerung hin, die späteren, bewussten Benennungen aber auf die politische Stellungnahme und den Geschmack der führenden Schicht sowie auf die Achtung der lokalen Werte. Zu Vásárhely, in diesem ehemaligen Marktflücken von 52 000 Einwohnern, bezeugen die ersten Gassenamen selbstverständlich eine enge Verknüpfung mit der Landwirtschaft. Namen von Produkten, Produktionsinstrumenten, Haus- und Wildtieren, sowie die von Vögeln dienten zu den ersten Gassenennungen um die Mitte des 19. Jahrhunderts. Damals gab es noch kaum nach Personen benannte Gassen. Später bekommen diese das Übergewicht. In erster Linie repräsentieren viele Gassen die grossen ungarischen Schriftsteller, aber die Helden des Freiheitskampfes von 1848 sind in ziemlich grosser Anzahl auf den Strassenschildern vertreten.

In diese freiheitskämpferische Tradition, die tief in der Volksseele verwurzelt war, wurden später die aulischen Initiativen der Stadtverwaltung eingemischt. So bekamen einige Habsburgern und andere führende Persönlichkeiten der Monarchie in Hódmezővásárhely je eine Gasse. Zwischen den zwei Weltkriegen galt der Irredentismus als Haupttendenz bei den Gassenennungen. 22

Gassen wurden nach den Städten und Flüssen des historischen Ungarns benannt. Einige Gassen trugen sogar den Namen lebender Mitglieder der städtischen Führerschaft. So eine „Verewigung“ wurde aber dem grossen ungarischen Dichter, Endre Ady, trotz mancher Ansätze und Anregungen nicht gegönnt.

Nach der Befreiung geriet der Name von Hauptgestalten der internationalen und ungarischen Arbeiterbewegung auf die Gassenschilder, aber auch nach den bisher unwürdig vernachlässigten bedeutenden Schöpfern der ungarischen Literatur und Kunst wurden da Gassen benannt. Die fünfzigste Jahreswende der Räterepublik hat neuen Anlass zu weiteren Namenswechslern gegeben. Den künstlerischen Traditionen der Stadt getreu sind nicht wenige Gassen — als Errungenschaft der jüngsten Jahre — dem Gedächtnisse der hervorragenden Meister der ungarischen bildenden Künste gewidmet. Bei der Benennung der in den neuen Stadtteilen befindlichen Gassen hat die Stadtverwaltung den alten Brauch wiederbelebt, kraft deren den Strassen allgemein gebrauchte, schöne Gattungsnamen zugeteilt werden.

Eine Schuldenlast der Stadt besteht noch der ungarischen Musik gegenüber (Liszt, Erkel, Kodály), deren Tilgung eine dringende Aufgabe der nächsten Zukunft bildet.

In Zusammenhang mit den Strassennamen soll man die aner kennenswerte Aktion der in Vászárhely lebenden Künstler erwähnen, indem sie, freiwillig kunstvolle Strassenschilder aus Majolika, bzw. aufgetiefter Metallarbeit für etwa 30 Strassen angefertigt haben. Dadurch wurde der Eigenartigkeit des Stadtbildes ein nicht belangloser Zug beigesteuert.

Die Gassennamen bilden einen Teil der Stadtgeschichte; in ihren Veränderungen zeichnen sich historische und gesellschaftliche Umwälzungen ab. Sie erweisen sich also des Interesses der Ortsge schichtsschreibung würdig.